

CLEOPATRA

Van Stacy Schiff verscheen eveneens bij uitgeverij Ambo

Vera. Mevrouw Vladimir Nabokov

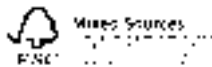
STACY SCHIFF

CLEOPATRA

Een vrouwenleven

Vertaald door
Corrie van den Berg en
Carola Kloos

Ambo|Amsterdam

ISBN 978 90 263 2142 9

© 2010 Stacy Schiff

© 2010 Nederlandse vertaling Ambo|Anthos *uitgevers*,
Amsterdam, Corrie van den Berg en Carola Kloos

Oorspronkelijke titel *Cleopatra. A Biography*

Oorspronkelijke uitgever Little, Brown

Omslagontwerp Nanja Toebak

Omslagillustratie © John Lamb/Photographer's Choice/Getty Images

Foto auteur Elena Seibert

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers n.v., Antwerpen

Eindelijk –
voor Max, Millie en Jo

INHOUD

- 1 Die Egyptische 13
- 2 De doden bijten niet 22
- 3 Cleopatra verovert de oude man met haar toverkunst 51
- 4 De gouden eeuw ligt altijd in het verleden 91
- 5 De mens is van nature een politiek dier 123
- 6 Dikwijls moeten we laveren om de haven te bereiken 160
- 7 Een voorwerp van geroddel voor de hele wereld 192
- 8 Onwettige verbintenissen en bastaardkinderen 227
- 9 De slechtste vrouw uit de geschiedenis 268

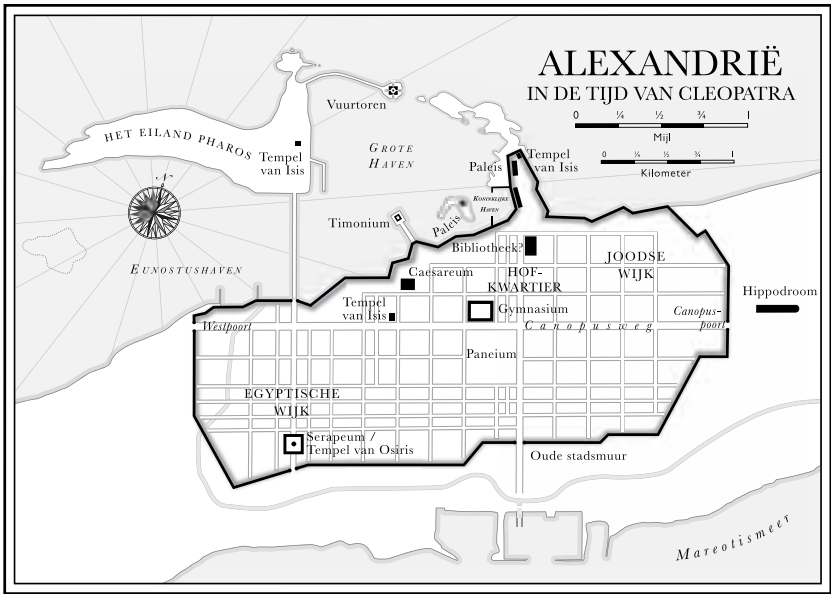
Dankbetuiging 313

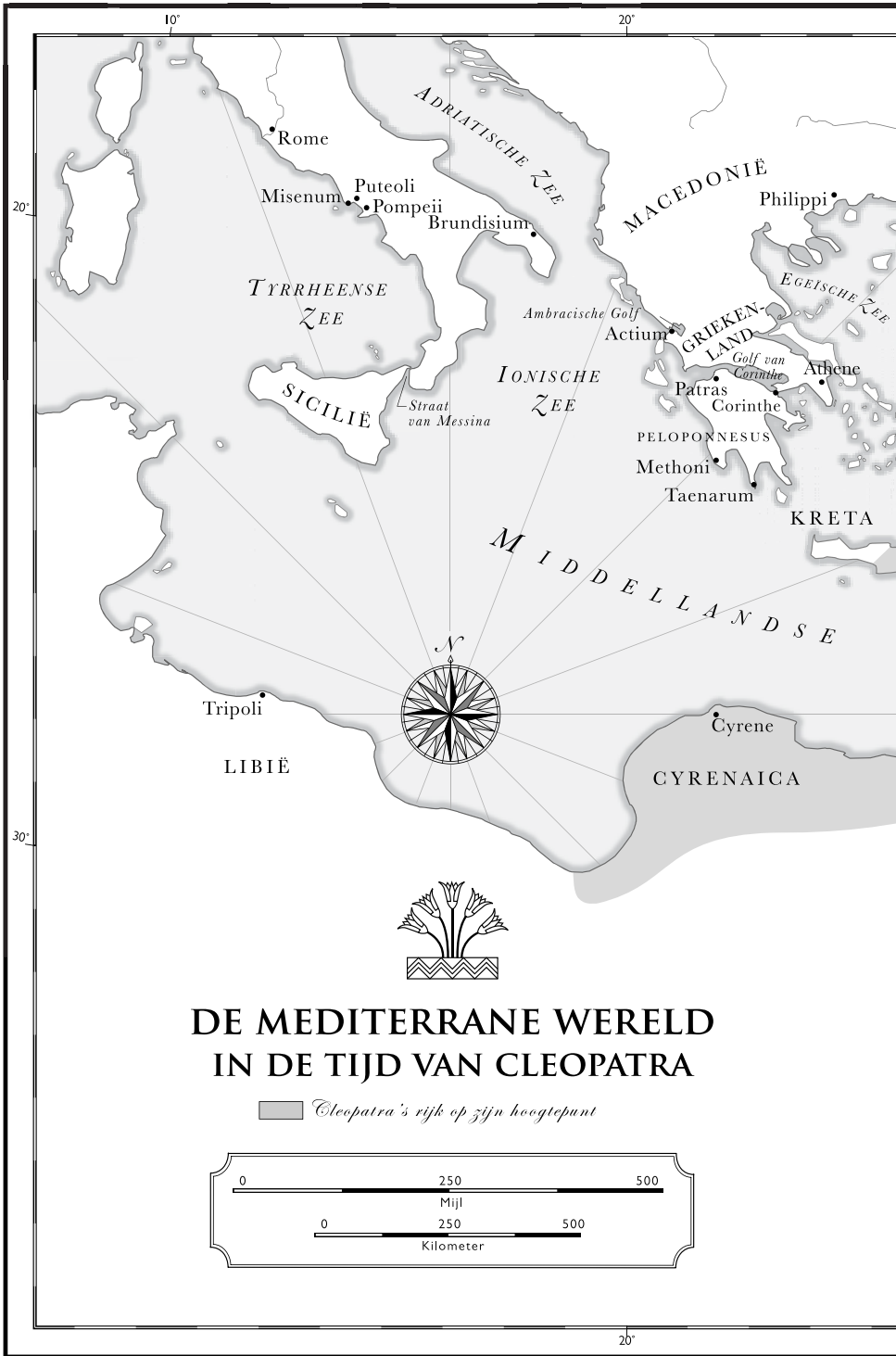
Noten 315

Beknopte bibliografie 353

Illustratieverantwoording 357

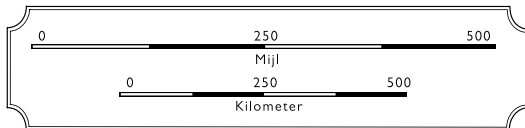
Register 359

DE MEDITERRANE WERELD IN DE TIJD VAN CLEOPATRA

 Cleopatra's rijk op zijn hoogtepunt

DIE EGYPTISCHE¹

De waardevolste eigenschap van de mens is zijn vermogen onderscheid te maken tussen wat hij moet geloven en wat niet.

– EURIPIDES²

Cleopatra VII, een van de beroemdste vrouwen uit de wereldgeschiedenis, regeerde tweeëntwintig jaar over Egypte. Ze verloor een koninkrijk, won het terug, verloor het bijna opnieuw, stichtte een wereldrijk en raakte alles kwijt. Als kind was ze een godin, op haar achttiende koningin en al gauw werd ze een beroemdheid, een voorwerp van speculatie en verering, roddels en legenden, al in haar eigen tijd. Op het hoogtepunt van haar macht heerste ze over praktisch de hele oostkust van de Middellandse Zee; het was het laatste grote rijk waarover een Egyptisch vorst zou regeren. Er was een moment waarop het lot van de westerse wereld in haar handen lag. Ze had een kind van een getrouwde man en nog drie kinderen van een ander. Ze stierf op haar negenendertigste, één generatie voor Christus' geboorte. Niets draagt zozeer bij aan iemands vermaardheid als een catastrofe, en Cleopatra's einde was plotseling en sensationeel. Sindsdien is ze een figuur die bij uitstek tot onze verbeelding spreekt. Velen hebben namens haar gesproken, onder wie de grootste toneelschrijvers en dichters; al tweeduizend jaar leggen we haar woorden in de mond. Niet veel mensen hebben zo'n druk leven na hun dood: zo werd ze een planetoïde, een videogame, een cliché, een sigaret, een fruitautomaat, een stripteasetent, een synoniem voor Elizabeth Taylor. Shakespeare had het over Cleopatra's oneindige gevarieerdheid. Hij moest eens weten.

Haar naam mag onuitwisbaar zijn, het beeld van haar is vaag. Cleopatra is dan wel een van de herkenbaarste figuren uit de geschiedenis, maar we weten niet echt hoe ze eruitzag. Alleen haar beeltenis op munten die tijdens haar leven – vermoedelijk met haar goedkeuring – werden uitgegeven, kan als authentiek worden beschouwd. Verder herinneren we ons haar om de verkeerde redenen. Ze was een capabele, intelligente vorstin. Ze wist hoe je een vloot moest bouwen, een opstand moest onderdrukken, een munt hard moest houden, een hongersnood moest verlichten. Een Romeinse top-generaal getuigde van haar krijgskundig talent. Zelfs in een tijd waarin een vrouwelijke vorst geen zeldzaamheid was, viel ze op. Ze was veel en veel rijker dan wie ook in de mediterrane wereld. Haar prestige was groter dan dat van andere vrouwen uit haar tijd, zoals een geprikkelde rivaal moest ervaren toen hij haar, tijdens haar verblijf aan zijn hof, wilde laten vermoorden.³ (Haar status maakte dat onmogelijk.) Cleopatra stamde af van een hele reeks moordenaars en hield de familietraditie in ere; toch gedroeg ze zich opmerkelijk fatsoenlijk voor haar kringen. Desondanks leeft ze in de herinnering voort als een wulps verleidster, zoals vrouwen met macht zo vaak zijn voorgesteld.

Zoals alle levens die door dichters zijn bezongen, kende Cleopatra's leven perioden van ontwrichting en teleurstelling. Ze groeide op in onmetelijke weelde, om een koninkrijk te erven dat in verval was. Al tien generaties hadden haar voorouders zich farao's genoemd. De Ptolemaeën waren in feite Grieken uit Macedonië, zodat Cleopatra ongeveer even Egyptisch was als Elizabeth Taylor. Op haar achttiende kwamen zij en haar tienjarige broer te heersen over een land met een groots verleden en een onzekere toekomst. Dertien eeuwen scheidten Cleopatra van Nefertiti. De piramiden – die Cleopatra vrijwel zeker aan Julius Caesar heeft laten zien – waren al met graffiti beklad. De sfinx had duizend jaar daarvoor een ingrijpende restauratie ondergaan. En de roem van het eens zo grote Ptolemaeënrijk was verbleekt. Cleopatra werd volwassen in een wereld die overschaduwde werd door Rome, dat zijn heerschappij tijdens haar jeugd bijna tot aan de grenzen van Egypte had uitgebreid. Toen Cleopatra elf jaar oud was, wees Caesar zijn officieren erop dat een echte Romein zijn leven wijdde aan oorlog voeren, het verwerpen van rijkdom en het onderwerpen van vreemde volken. Een oosterse vorst die zelf een heroïsche strijd tegen Rome voerde, formuleerde het anders: de Romeinen hadden het temperament van wolven. Dat zou Cleopatra

nog ervaren. De Romeinen haatten grote koningen. Alles wat ze bezaten, hadden ze geroofd. Ze wilden uiteindelijk álles hebben, en ‘alles vernietigen of bij hun poging daartoe ten onder gaan’.⁴ Het was duidelijk wat dit inhield voor het laatste rijke land dat nog resteerde in Romes invloedssfeer. Egypte had behendig onderhandeld; voor het grootste deel behield het zijn autonomie. Ook was het al in de aangelegenheden van Rome verwickeld geraakt.

Voor een reusachtig bedrag had Cleopatra’s vader de officiële titel ‘vriend en bondgenoot van het Romeinse volk’ bemachtigd. Zijn dochter zou tot de ontdekking komen dat je er niet mee kon volstaan vriendschap te sluiten met dat volk en zijn senaat; het ging erom dat je vriendschap sloot met de machtigste Romein die er op dat moment was. Dat was geen eenvoudige opgave in de late republiek met zijn ontwrichtende burgeroorlogen. Zolang Cleopatra leefde braken die regelmatig uit. De grootste Romeinse veldheren uit die tijd stonden tegenover elkaar in oorlogen die in wezen niets anders waren dan een machtsstrijd tussen heetgebakerde, ambitieuze figuren, een strijd die tweemaal op Egyptische bodem werd uitgevochten. Elke uitbarsting deed de mediterrane wereld op zijn grondvesten schudden, waarna iedereen zich haastte om zijn loyaliteit en zijn tribuut aan de overwinnaar te schenken. Cleopatra’s vader stond aan de kant van Pompeius de Grote, de briljante Romeinse veldheer die eeuwig geluk leek te hebben. Hij werd de beschermheer van de familie. Dat bleef hij tot de zomer van 48 v.Chr., toen Julius Caesar hem in Midden-Griekenland verpletterend versloeg. Pompeius vluchtte naar Egypte, waar hij doodgestoken en onthoofd werd op een Egyptisch strand. Cleopatra was eenentwintig. Ze moest wel in de gunst proberen te komen bij de nieuwe heerser van de Romeinse wereld. Dat deed ze op een andere manier dan de meeste vazalkoningen, van wie de namen niet toevallig in vergetelheid zijn geraakt. In de jaren die volgden deed ze haar uiterste best het gure Romeinse tij in haar voordeel te doen keren: na de moord op Caesar veranderde ze opnieuw van beschermheer, om uiteindelijk bij diens beschermeling Marcus Antonius uit te komen. Achteraf gezien is haar regering louter een periode van respijt. Alles was al voorbij voordat het goed en wel begonnen was, al zag ze dat zelf natuurlijk anders. Na haar dood werd Egypte een Romeinse provincie. Pas in de twintigste eeuw zou het zijn autonomie herkrijgen.

Valt er iets goeds te zeggen over een vrouw die het bed deelde met de twee machtigste mannen van haar tijd? Wellicht, maar niet in een tijd waarin Ro-